

Media masowe a polityka w Zimbabwe

Krzysztof Chołaszczewski

Rozwiązania dotyczące mediów masowych Zimbabwe odziedziczyło po Republice Rodezji, która od 1923 r. do 1980 r. była kolonią brytyjską. Ponad trzydzieści lat niepodległości to okres dominacji państwa w tej sferze. Media, które próbowały zachować status niezależny, były obiektem różnorodnych ograniczeń prawnych, a nieraz ataków fizycznych (zamachy bombowe, pobicia). Artykuł, prezentując media masowe w Zimbabwe, analizuje przyczyny ich silnych powiązań z władzą, a szczególnie z rządzącym nieprzerwanie od 1980 r. prezydentem Robertem Mugabe i jego partią Afrykańskim Narodowym Związkiem Zimbabwe – Frontem

Patriotycznym (Zimbabwe African National Union – Patriotic Front (ZANU-PF))¹.

Nazwa Zimbabwe wywodzi się z języka szona i oznacza kamienny/solidny dom. Została ona zaczerpnięta od starożytnych ruin kompleksu kamiennych budowli Wielkiego Zimbabwe, które zostały odkryte niedaleko obecnej stolicy Harare². Sam kraj położony jest pomiędzy rzekami Limpopo i Zambezi. W roku 1996 terytorium Zimbabwe liczące 390,8 km kw.³ zamieszkiwało około 11,9 mln przedstawicieli różnych wspólnot etnicznych, co dawało 30 osób na km². Według danych Banku Światowego z 2010 r. liczyło 12,6 mln obywateli. Roczny przyrost po-

¹ Zasadne wydaje się twierdzenie, że media masowe i polityka to dwa różne systemy wzajemnie powiązane. Jednakże dynamika i interdyscyplinarność powodują problemy w opisie zachodzących relacji. Zauważa się jednak trend wykorzystujący istniejące ideologie w celu opisu obu systemów. Tomasz Goban-Klas określa te relacje mianem doktryn medialnych. Fred Seaton Siebert, Theodore Peterson i Wilbur Schramm wyróżnili doktrynę autorytarną, liberalną, komunistyczną i odpowiedzialności społecznej. Natomiast Andrew Heywood wyróżnił cztery ujęcia: dominującej ideologii, pluralistyczne, rynkowe i wartości elitarnych. Nie jest celem niniejszego artykułu analiza, który z teoretycznych ujęć relacji mediów z polityką jest najodpowiedniejszy przy analizie sytuacji w Zimbabwe. Wydaje się ponadto, że badania nad samym zagadnieniem styku tych dwóch systemów nie zostały ukończone. Niniejszy artykuł ma za zadanie zaprezentować stan faktyczny. Patrz: T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa 2001; F.S. Siebert, T. Peterson, W. Schramm, *Four Theories of the Press. The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*, Urbana, Il. 1963, http://books.google.pl/books/about/Four_Theories_of_the_Press.html?id=4Q-oePDdcC8C&redir_esc=y [dostęp: 9.06.2012]; A. Heywood, *Politologia*, Warszawa 2006; Ł. Wojtkowski, *Ideologiczne ujęcie relacji mediów i polityki*, „Dialogi Polityczne” Nr 10 (2011), s. 177–186. O historii Zimbabwe, drodze do niepodległości i kształtowaniu się systemu partyjnego szerzej patrz: H. Zins, *Historia Zimbabwe*, Warszawa 2003.

² *Afryka*, t. 2, red. nauk. W. Maik, Poznań 1999, s. 210.

³ Zimbabwe podzielone jest na 10 prowincji (Manicaland, Mashonaland Central, Mashonaland East, Mashonaland West, Masvingo, Matabeleland North, Matabeleland South, Midlands), 59 dystryktów oraz dwa miasta na prawach prowincji: Harare i Bulawayo. Patrz: *ISO Subentity Codes for Zimbabwe. Administrative Division*, www.geonames.org/ZW/administrative-division-zimbabwe.html [dostęp: 3.06.2012].

pulacji wynosił 0,8 proc.⁴ Analfabetyzm dotyka 85 proc. populacji.

Olbryzmie znaczenie ma podział etniczny⁵. Do najliczniejszej spośród wielu wspólnot należą Szona/Maszona, która jest grupą etniczną ludów żyjących we wschodniej części Zimbabwe, na północ od rzeki Lundi. Liczba osób mówiących w języku szona jest szacowana na około 9 mln, czyli około 75 proc. obywateli według szacunków z 2003 r. Ponadto kilka milionów osób, których uznaje się za członków tej grupy etnicznej, zamieszkuje w Zambii i centralnym Mozambiku⁶. Drugą pod względem liczebności wspólnotą etniczną są Ndebele/Matabele, których liczbę według danych za rok 2003 szacowano na około 3 mln, co stanowiło blisko 20 proc. obywateli Republiki Zimbabwe⁷. Trzecim co do wielkości plemieniem w Zimbabwe jest Tonga (około 2 proc. obywateli)⁸.

Liczba obywateli Zimbabwe pochodzenia europejskiego w literaturze nie jest do końca

ustalona. Dane oscylują między kilka tysięcy⁹ a 40 000¹⁰. Należy w tym miejscu podkreślić, że w połowie lat 70. było ich blisko 275 000¹¹. Dysproporcje między danymi ściśle związane są z polityką Roberta Mugabe i atakami na farmy białych obywateli. Wielu z nich było zmuszonych uciekać z kraju. W ostatnim jednak czasie niektórzy zaczęli wracać do Zimbabwe¹².

Według danych Banku Światowego za 2010 r. produkt krajowy brutto wyniósł 7,5 mld dol. amerykańskich¹³, a w przeliczeniu na jednego obywatela – 595 dol. Roczny wzrost PKB wynosi około 0,9 proc. Średnia długość życia w chwili urodzenia wynosi 49,9 lat, a śmiertelność niemowląt na 1000 żywych urodzeń – 50,9. Wśród osób między 15 a 49 rokiem życia zarażonych wirusem HIV jest około 14,9 proc.¹⁴

Uregulowania prawne

Wolność wyrażania opinii, a co za tym idzie mediów, jest gwarantowana w art. 20 ust. 1

⁴ *Zimbabwe: Quick Facts*, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/ZIMBABWEEXTN/0,,menuPK:375762~pagePK:141132~piPK:141109~theSitePK:375736,00.html> [dostęp: 19.04.2012]. Na oficjalnej stronie Krajowej Agencji Statystycznej Zimbabwe (The Zimbabwe National Statistics Agency – ZIMSTAT) podane zostały dane tylko za 2002 r. – 11 631 657 obywateli, por. *Statistics at a glance*, www.zimstat.co.zw/index.php?option=com_content&view=article&id=18:statistics-at-a-glance [dostęp: 19.04.2012].

⁵ Na uwagę zasługuje też struktura religijna w Zimbabwe: katolicy – około 1 mln osób (8 proc. obywateli); rdzenne kościoły afrykańskie – 10–20 proc. obywateli; wierzenia tradycyjne – nawet 80 proc. obywateli pomimo deklaracji przynależności do innego kościoła; anglikanie – 320 000 zadeklarowanych członków; baptyści – 110 000 zadeklarowanych członków; mużulmanie – około 100 000 osób; żydzi – około 7000 osób. Dane pochodzą z ostatnich siedmiu lat i zostały opracowane na podstawie internetowego forum wymiany informacji wspólnot religijnych w Zimbabwe. Patrz: <http://relzim.org/> [dostęp: 3.06.2012].

⁶ Patrz: *Jane's Sentinel Southern Africa*, [w:] *Country of Origin Information Report. Zimbabwe*, London 2009 s. 92, www.unhcr.org/refworld/pdfid/4b38893f2.pdf [dostęp: 8.07.2011].

⁷ Tamże.

⁸ Patrz: *Shangaan – Tsonga*, www.krugerpark.co.za/africa_shangaan_tsonga.html [dostęp: 10.07.2011]; *Zimbabwe Overview*, [w:] *World Directory of Minorities and Indigenous People*, www.minorityrights.org/4504/zimbabwe/zimbabwe-overview.html#peoples [dostęp: 10.07.2011]. Inne wspólnoty, na które trzeba zwrócić uwagę to: Ndaou, Tokaleya, Doma, Goffal, Gokomere, Hungwe, Kunda oraz Nambya. Ich etnogeneza ma charakter zewnętrzny, por. *Post Zambia – Zimbabwe: The Tonga: Left high and dry*, www.mopanetree.com/refugees-idps/833-zambia-zimbabwe-tonga-left-high-dry.html [dostęp: 10.07.2011].

⁹ *Economist Intelligence Unit*, [w:] *Country of Origin...*, s. 99.

¹⁰ C. Sithole, *Zimbabwe's Whites Targeted Again*, <http://iwpr.net/report-news/zimbabwes-whites-targeted-again> [dostęp: 9.07.2011].

¹¹ *Economist Intelligence...*, s. 99.

¹² Patrz: P. Thornycroft, *White Farmers return to Zimbabwe land*, www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/zimbabwe/8179368/White-farmers-return-to-Zimbabwe-land.html [dostęp: 9.07.2011].

¹³ Dane statystyczne patrz strona UNICEF – www.unicef.org/infobycountry/zimbabwe_statistics.html#0 [dostęp: 5.06.2012].

¹⁴ *Zimbabwe: Quick Facts*.

ustawy zasadniczej Zimbabwe uchwalonej na mocy porozumienia z Lancaster House z 1979 r. Natomiast ust. 2 stwierdza, iż w pewnych okolicznościach prawo do wyrażania opinii może zostać ograniczone w takich przypadkach, jak ochrona bezpieczeństwa państwa, jego ekonomicznych interesów czy zasad moralnych. Niektóre z tych zapisów mają charakter niejednoznaczny i mogą prowadzić do nadinterpretacji. Ponadto niektóre zapisy sugerują, że to dziennikarze muszą udowadniać, że nie złamali zapisów konstytucji, a nie państwo dowodzić, że tak uczynili. Podobnie został sformułowany art. 22 konstytucji dotyczący prawa do demonstrowania¹⁵.

Ważnym dokumentem jest The Access to Information and Protection of Privacy Act (AIPPA), uchwalony w 2002 r. i dwukrotnie nowelizowany (w 2003 i 2007 r.), który przewidywał powołanie do życia Media and Information Commission (MIC), która w 2008 r. zmieniła nazwę na Zimbabwe Media Commission (ZMC) z bardzo szerokimi uprawnieniami¹⁶. W politycznej praktyce funkcjonowały obie nazwy. Przewodniczącego i ośmiu jego członków nominuje prezydent z listy przedstawionej przez parlament. ZMC stoi na straży dziennikarskiej etyki i prawa do wyrażania opinii. Poza tym, prowadzi dochodzenia w spra-

wach przeciwko dziennikarzom, którzy naruszyli panujące zasady i może nakładać sankcje¹⁷. Zgodnie z art. 66 wprowadzonym w drodze nowelizacji AIPPA z 2003 r.¹⁸ wszyscy dostawcy mediów musieli przechodzić proces rejestracji przed ZMC, by uzyskać zgodę (początkowo określaną mianem licencji) na prowadzenie takiej działalności. Każdy nadawca oraz dostawca mediów w Zimbabwe musi przejść ten proces. Faktem jest, że w przepisach prawnych tylko w odniesieniu do mediów elektronicznych mowa jest o licencji. W pozostałych przypadkach stawia się wymóg rejestracji – w praktyce nie ma różnicy. Po podpisaniu porozumienia między głównymi przeciwnikami politycznymi z 2008 r. niektóre kontrowersyjne zapisy ustawy zostały usunięte. Przykładowo, nowelizacja z 2007 r. dotyczyła warunków uzyskania akredytacji od ZMC, którą musiał posiadać każdy dziennikarz. Według znowelizowanej wersji z 2010 r., wymagania wynikające z art. 79 zostały zniesione¹⁹, podobnie jak konieczność uzyskiwania zgody ZMC.

Kolejną ważną ustawą jest także Public Order and Security Act (POSA) z 2002 r.²⁰, nowelizowany w 2007. Sam dokument stanowi niemalże kopię Law and Order (Maintenance) Act (LOMA) z 1960 r., który był stosowany przez cały okres rodezyjskiej rebelii²¹. Przykła-

¹⁵ *Constitution of Zimbabwe (at 13th February 2009)*, www.sokwanele.com/Zimbabweconstitution/sections/%202007?page=0%2C0 [dostęp: 9.12.2011].

¹⁶ Pełny tekst na: www.kubatana.net/html/archive/legisl/020122posa.asp [dostęp: 5.12.2011]. Pełen dokument ze wszystkimi zmianami, obowiązujący obecnie na: www.assembly.nl.ca/legislation/sr/statutes/a01-1.htm [dostęp: 5.12.2011].

¹⁷ *Public Broadcasting in Africa Series: Zimbabwe*, Johannesburg 2009, s. 23, www.afrimap.org/english/images/report/AfriMAP-Zim-Broadcasting-Survey-Nov09.pdf [dostęp: 9.12.2011].

¹⁸ AIPPA, art. 66, s. 30, www.sokwanele.com/pdfs/AIPPA.pdf [dostęp: 9.12.2011].

¹⁹ *African Media Barometer Zimbabwe 2010. The first home grown analysis of the media landscape in Africa*, Friedrich Ebert Stiftung – Zimbabwe, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/simbabwe/07539.pdf> [dostęp: 26.10.2012].

²⁰ K. Mochaba, C. Raffinetti, *SADC Media Law: A Handbook for Media Practitioners. A comparative overview of the laws and practice in Malawi, Namibia, South Africa and Zimbabwe*, Johannesburg 2003, www.kas.de/wf/doc/kas_3836-1522-2-30.pdf?060822121046 [dostęp: 8.06.2012]. Pełny tekst na: www1.umn.edu/humanrts/research/zimbabwe-POSA.pdf [dostęp: 05.12.2011]. Dokument ten w 2009 r., został zmodyfikowany i opublikowany pod nazwą *Public Order and Security Amendment Bill*, dostępny na: www.kubatana.net/html/archive/legisl/091211posaamb.asp?sector=LEGISL [dostęp: 5.12.2011].

²¹ *Law and Order Maintenance Act LOMA*, www.issafrica.org/cdct/mainpages/pdf/Terrorism/Legislation/Zimbabwe/Zimbabwe%20Law%20and%20Order%20Maintenance%20Act.pdf [dostęp: 9.12.2011].

dowo, art. 27 daje odpowiednim władzom prawo zakazywania demonstrowania na konkretnym obszarze w przypadku zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego. Zapis ten był wykorzystywany przed wyborami z 2008 r.

Wspomnieć należy także o The Criminal Law (Codification and Reform) Act z 2004 r., który za złamanie zapisów AIPPA i POSA dotyczących kwestii medialnych upoważniał sądy do nakładania kar pozbawienia wolności²². Zgodnie z art. 31, za publikowanie materiałów obraźliwych bądź zagrażających bezpieczeństwu Zimbabwe można być ukaranym grzywną, pójść do więzienia na okres nie dłuższy niż 20 lat lub otrzymać obie kary. Również za obrażanie polityków pełniących ważne funkcje publiczne można trafić do więzienia – przy czym sformułowanie „obrażanie” nie zostało sprecyzowane. To samo dotyczy podważania autorytetu prezydenta (art. 33).

Innym dokumentem²³ jest The Official Secrets Act (OSA) z 1970 r., z poprawkami z 1973 i 1975 oraz generalną nowelizacją z grudnia 2004 r. Zgodnie z art. 2 za wrogą organizację może zostać uznana każda, którą w specjalnym dokumencie wskaże prezydent. Dokument ten w zasadniczy sposób ogranicza dostęp do informacji publicznych. Według art. 3 dotyczącego szpiegostwa: każdej osobie, która udzieli informacji wrogowi mogącemu zaszkodzić interesom Zimbabwe, grozi kara więzienia, przy czym nie może ona przekroczyć 25 lat²⁴.

Na uwagę zasługują wydarzenia w Zimbabwie, związane ze zwycięstwem w wyborach parlamentarnych przez opozycyjny w stosunku

do prezydenta Mugabe Ruch na rzecz Zmian Demokratycznych (Movement for Democratic Change – MDC). Skutkiem tego było podpisanie we wrześniu 2008 r. ogólnego porozumienia politycznego (Global Political Agreement – GPA) między MDC oraz ZANU-PF oraz wprowadzenie 19 poprawki do konstytucji. W art. XIX GPA podkreślona została ważna rola mediów i wolność wyrażania opinii w kształtowaniu systemu wielopartyjnego. Ponadto, zgodnie z Broadcasting Services Act z 2001 r.²⁵, przewidziano usprawnienie systemu przyznawania licencji dla nadawców mediów elektronicznych, które polegało na wdrożeniu działań mających zwiększyć udział krajowych stacji radiowych i telewizyjnych na rynku medialnym zdominowanym przez nadawców finansowanych ze źródeł zagranicznych. Zimbabweńscy pracujący w zagranicznych rozgłośniach radiowych mają być zachęceni do powrotu do Zimbabwe i starania się o przyznanie licencji. Poza tym, media mają zaprzestać używania obelżywego języka mogącego wzbudzać niechęć i nienawiść²⁶. Natomiast zgodnie z 19 poprawką do konstytucji z 2009 r., Zimbabwe Media Commission jest organem konstytucyjnym. Ma za zadanie chronić wolność prasy i zasady etyczne dziennikarzy (art. 100N). Na uwagę zasługuje art. 100Q wprowadzony przez wspomnianą poprawkę – ZMC za zgodą parlamentu może dyscyplinować i prowadzić śledztwa przeciwko dziennikarzom, którzy złamali prawo lub obowiązujące zasady²⁷.

Na terenie Zimbabwe działa kilka pozarządowych organizacji skupiających dziennikarzy

²² *The Criminal Law (Codification and Reform) Act*, www.kubatana.net/docs/legisl/criminal_law_code_050603.pdf [dostęp: 9.12.2011].

²³ Na uwagę zasługuje fakt, że wciąż utrzymywany w mocy jest taki akt prawny, jak *Censorship and Entertainment Control Act* z 1967 r. Patrz: *Censorship and Entertainment Control Act*, www.law.co.zw/downloads/statutes/10/Censorship%20And%20Entertainments%20Control%20Act.pdf [dostęp: 8.06.2012].

²⁴ *OSA*, www.kubatan.a.net/docs/legisl/official_secrets_act_041231.pdf [dostęp: 10.12.2011].

²⁵ *Broadcasting Services Act*, www.itu.int/ITU-D/projects/ITU_EC_ACP/hipssa/Activities/SA/docs/SA-1_Legislations/Zimbabwe/Broadcasting_Services_Act.PDF [dostęp: 12.09.2012].

²⁶ *GPA*, www.eisa.org.za/PDF/zimpsa200809.pdf [dostęp: 10.12.2011].

²⁷ Poprawka nr 19 z 2009 r. zob. www.sokwanele.com/zimbabweconstitution/sections/269?page=0%2C1 [dostęp: 10.12.2011].

i analityków sytuacji mediów masowych. Dopiero nadanie ZMC charakteru organu konstytucyjnego i uniezależnienie go od wpływów ZANU-PF umożliwiło ich aktywniejszą działalność. Do tych organizacji zalicza się: Media Institute of Southern Africa – Zimbabwe Chapter (MISA), Zimbabwe Union of Journalist (ZUJ)²⁸, Zimbabwe National Editors Forum (ZINEF), Media Monitoring Project of Zimbabwe (MMPZ), Zimbabwe Association of Community Radio Stations (ZACRAS), Community Newspapers Association of Zimbabwe (CANAZ) oraz Voluntary Media Council of Zimbabwe (VMCZ). MISA, ZUJ i MMPZ tworzą Media Alliance for Zimbabwe (MAZ), którego głównym celem ma być walka o wolność mediów²⁹.

Organizacja Reporterzy bez Granic każdego roku publikuje wskaźnik wolności prasy. Za lata 2011/2012 Zimbabwe zajęło 117. miejsce. Dla porównania: w 2002 r. było to 122., a w 2006 – 140. miejsce³⁰.

W celu lepszego zrozumienia sytuacji panującej w Zimbabwe warto zaprezentować podstawowe dane statystyczne dotyczące sytuacji mediów w tym kraju. Jak wynika z tabeli 1, obecnie dostępne w Zimbabwe są dwie stacje telewizyjne, przy czym kanał 2 oglądany jest głównie w Harare. W 1997 r. państwowy monopolista Zimbabwe Broadcasting Corporation udostępniał 14 innych programów – w większości zagranicznych. Ze względu na koszt utrzymania liczba odbiorników telewizyjnych wynosi tylko 400 000. Z tego samego powodu

Tabela 1. Zimbabwe – podstawowe dane statystyczne (stan na 2011 r.)

Liczba dostępnych krajowych stacji telewizyjnych	2
Liczba odbiorników telewizyjnych	400 000
Liczba abonentów telewizji satelitarnej	20 000
Liczba dostępnych stacji radiowych	79
Liczba odbiorników radiowych	4 035 000*
Liczba dostępnych czasopism	52

* Dane za rok 2008.

Źródło: *Press Reference: Zimbabwe*, www.pressreference.com/Uz-Z/Zimbabwe.html [dostęp: 3.06.2012]; *Radio Broadcasting Stadion*, <http://radiostation-world.com/locations/zimbabwe/radio.asp> [dostęp: 6.06.2012]; M. Myers, *Radio and Development in Africa. A Concept Paper*, www.amarc.org/documents/manuals/12481943581Radio_and_Development_in_Africa_a_concept_paper.pdf [dostęp: 7.06.2012]; *Zimbabwe Media and telecoms landscape guide*, http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/zimbabwe_media_and_telecoms_final_210911.pdf [dostęp: 1.11.2012]; *Zimbabwe Newspapers*, www.onlinenewspapers.com/zimbabwe.htm [dostęp: 3.06.2012].

zauważa się spadek liczby abonentów telewizji satelitarnej z 32 000 w 2000 r. do 20 000 w 2011 r. Nadal radio stanowi główne źródło informacji i zarówno liczba nadających stacji, jak również odbiorników stale wzrasta. Liczba dostępnych czasopism jest znacząca, lecz należy brać pod uwagę fakt, że niektóre z wydawanych periodyków już nie są dostępne (zaprzestano wydawania, zdecydowano o przejściu

²⁸ Zimbabwe Union of Journalist jest organizacją ściśle współpracującą z Międzynarodową Federacją Dziennikarzy (International Federation of Journalists – IFJ). Z tego powodu IFJ regularnie na swojej stronie internetowej informuje o sytuacji w tym kraju. Każdy przypadek naruszenia wolności słowa, a zwłaszcza nietykalności cielesnej dziennikarzy, jest podkreślany i krytykowany – jako przykład można podać serie ataków na pracowników mediów prywatnych i aresztowanie prezydenta ZUJ Dumisani Sibande w 2010 r. Patrz: *IFJ Slams Arrest of Journalists' Leader in Zimbabwe*, www.ifj.org/en/articles/ifj-slams-arrest-of-journalists-leader-in-zimbabwe [dostęp: 7.06.2012].

²⁹ *African Media Barometer...*, s. 25.

³⁰ W przypadku innych krajów tego regionu wyniki wyglądały następująco: RPA: 42. miejsce – 2011/2012, 44. – 2006, 26. – 2002; Botswana: 42. – 2011/2012, 53. – 2006, brak danych – 2002; Zambia: 86. – 2011/2012, 93. – 2006, 81. – 2002; Mozambik: 66. – 2011/2012, 45. – 2006, 70. – 2002. *World Press Freedom Index 2011/2012*, http://en.rsf.org/IMG/CLASSEMENT.2012/C_ANG.pdf [dostęp: 25.11.2012].

z formy papierowej na elektroniczną). Pełna ich lista jest dostępna na stronie forum Online Newspapers.

Prasa

Rozwój prasy w Zimbabwe można podzielić na trzy okresy. Pierwszy związany jest z czasami kolonialnymi i zakończył się wraz z uzyskaniem niepodległości przez Zimbabwe w 1980 r. Drugi zwykle się nazywało okresem przejściowym – trwał on przez lata 80. Natomiast trzeci określany jest jako post-przejściowy i trwa do dziś. W każdym z nich prasa była pod silnym wpływem władz. W pierwszym okresie były to władze kolonialne, natomiast w drugim i trzecim Robert Mugabe i jego partia ZANU-PF. W niepodległym Zimbabwe prasa musiała w sposób jednoznaczny popierać rząd w Harare, co ściśle było związane z socjalistyczną ideologią Mugabe związaną z próbą utworzenia jednego narodu zimbabweńskiego, bez zwracania uwagi na etniczne różnice, oraz systemu jednopartyjnego.

W Republice Zimbabwe najważniejszym elementem ograniczania wolności prasy były omówione już ustawy z 2002 r.: AIPPA oraz POSA. Pod względem zawartości oba dokumenty zawierają podobne zapisy, co prawo prasowe obowiązujące w Rodezji Południowej, gdy jej premierem był Douglas Ian Smith. W momencie wprowadzania AIPPA i POSA

ministrem informacji był Jonathan Moyo. Stwierdził on w jednym z wywiadów, że utworzenie Komisji Mediów i Informacji MIC, wydawającej akredytację uprawniającą do wykonywania zawodu dziennikarza zgodnie z art. 79 AIPPA, miało na celu ochronę Zimbabweńczyków przed wpływami zachodniego imperializmu³¹.

W okresie kolonialnym były wydawane dwa rodzaje tytułów prasowych. Pierwszy z nich był w całości uzależniony od władz osadniczych. Już w czerwcu 1891 r., czyli rok po przybyciu Kolumny Pionierów, powstała pierwsza gazeta w Rodezji „The Mashonaland and Zambesian Times”, która w październiku 1892 r. została przemianowana na „The Rhodesia Herald”, a jej redaktorem został W.E. Fairbridge³². Innym tytułem z tego okresu był „The Chronicle” wydawany w Bulawayo od 1894 r.³³ „The Rhodesia Herald” oraz „The Chronicle” były własnością południowoafrykańskiej grupy The Argus Company of South Africa, która była jednym z ważniejszych donatorów British South Africa Company (BSAC), do 1923 r. administrującej obszar dzisiejszego Zimbabwe³⁴. Drugim rodzajem była prasa wydawana przez ruchy wyzwolenicze oraz związki wyznaniowe. Tu należy zwrócić uwagę na takie tytuły, jak „Moto”³⁵ wydawany przez Kościół katolicki od 1959 r. oraz „Umowo”³⁶ publikowany przez

³¹ S.D. Mukasa, *Press and Politics in Zimbabwe*, „African Studies Quarterly” Vol. 7 (2003), nr 2/3, s. 172, www.africa.ufl.edu/asq/v7/v7i2-3a9.pdf [dostęp: 5.12.2011].

³² A. Keppel-Jones, *Rhodes and Rhodesia. The White Conquest of Zimbabwe 1884–1902*, Kingston 1983, s. 356, http://books.google.com/books?id=UxHpQWTCCA4C&pg=PA356&lpg=PA356&dq=%22we+fairbridge%22&source=web&ots=rBagSAM4dG&sig=WePNn0SNRhOkYoAABCR9y_tA4CY#v=onepage&q=%22we%20fairbridge%22&f=false [dostęp: 05.12.2011].

³³ S.D. Mukasa, *Press and Politics...*

³⁴ F. Eribo, *Press Freedom and Communication in Africa*, Trenton 1997, s. 161, <http://books.google.co.za/books?id=aMM2qKU9bVUC&pg=PA161&dq=the+Argus+Company+of+South+Africa&hl=en&sa=X&ei=y3bQT5bPCovLswalhb28DQ&ved=0CEgQ6AEwAw#v=onepage&q=the%20Argus%20Company%20of%20South%20Africa&f=false> [dostęp: 6.06.2012].

³⁵ B. Chikwava, *Moto Description*, www.chimurengalibrary.co.za/periodicals.php?id=5 [dostęp: 5.12.2011].

³⁶ T.O. Ranger, *Peasant consciousness and Guerilla War in Zimbabwe*, London 1985, s. 263, http://books.google.pl/books?id=kOmZyUIHwboC&pg=PA263&lpg=PA263&dq=umbowo+newspaper&source=bl&ots=MP3mWfKJsM&sig=DoTgz8A-H9gDduyqldNoJaU0P3Q&hl=pl&ei=Lz7dTt7ENYeBOseR9dIO&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&ved=0CEoQ6AEwBQ#v=onepage&q=umbowo%20newspaper&f=false [dostęp: 05.12.2011].

Kościół metodystyczny jako prasowy organ Afrykańskiego Kongresu Narodowego (African National Congress – ANC)³⁷.

Wraz z uzyskaniem niepodległości w 1980 r. wiele tytułów zniknęło z rynku. Jedne w związku z utratą władzy przez osadników, a przez to z zanikiem głównego celu, a drugie z przyczyn ekonomicznych, które doprowadziły do zamknięcia niektórych wydawnictw nieradzących sobie w warunkach wolnego rynku. Nie bez wpływu była także ekonomiczna dominacja Republiki Południowej Afryki. Należy zauważyć, że do 1994 r. w RPA obowiązywała polityka apartheidu. Zimbabwe stało się państwem frontowym walki z polityką segregacji rasowej. Jednakże okres istnienia kolonii o nazwie Rodezja Południowa oraz Republiki Rodezji w sposób znaczący przyczynił się do ekonomicznej zależności od ZPA/RPA³⁸. Wraz z przejściem władzy przez afrykańską większość władze w Pretorii próbowały ekonomicznie zaszkodzić Zimbabwe, co również przełożyło się na sytuację prasy. Drukarnie mieszczące się w RPA stały się niedostępne, związki między wydawnictwami uległy przerwaniu. W pewnym sensie, niepodległe Zimbabwe musiało od podstaw tworzyć własny system prasowy.

W pokolonialnej rzeczywistości głównym celem władz w Harare było zachowanie porozumienia z 21 grudnia 1979 r. wypracowanego podczas konferencji w Lancaster House między reprezentantami Frontu Patriotycznego a delegatami rządu Rodezji. Zawarty wtedy kompromis miał na celu zachowanie pokojo-

wego współistnienia trzech głównych środowisk politycznych: obywateli europejskiego pochodzenia, sił skupionych wokół ZANU-PF oraz Front Patriotyczny – Afrykański Ludowy Związek Zimbabwe (Patriotic Front – Zimbabwe African People's Union – PF-ZAPU). Każda ze stron miała własne zasoby finansowe oraz militarne. W tym okresie o wiele ważniejsze okazały się koncepcje polityczne, niż próba naprawienia relacji między obywatelami, podzielonymi ze względu na pochodzenie etniczne. Przełomowy rok 1980 i ogłoszenie niepodległości nie przyniosło realizacji priorytetów wojny lat 1965–1980, nie stały się też one elementem politycznych działań³⁹. O wiele ważniejsze stały się kwestie formowania armii Zimbabwe i walka o wpływy w tym państwie. Z tego też względu nowe tytuły prasowe z jednej strony stały się zależne od środowisk, które je finansowały, z drugiej zaś nie było impulsu do tworzenia niezależnych mediów. W ten sposób, w pierwszych latach niepodległego Zimbabwe system medialny, a zwłaszcza prasowy niewiele różnił się od tego z czasów kolonialnych.

W tym pierwszym okresie po roku 1980 społeczeństwo w zdecydowanej większości nie reagowało na ten stan rzeczy. Radość z uzyskania niepodległości była tak duża, że jej mankamenty nie stanowiły większego problemu. Natomiast dziennikarskie elity nie mogły protestować, gdyż dopiero powstawały. Dziennikarze, którzy pracowali w czasach kolonialnych, wywodzili się w większości z Europy, przez co

³⁷ Szerzej zob. H. Zins, *Historia...*, s. 200.

³⁸ ZPA – Związek Południowej Afryki (1910–1961) / RPA – Republika Południowej Afryki (od 1961 r.).

³⁹ Należy jednak pamiętać, iż pewne zamierzenia zostały wykonane, lecz głównie w sferze pracowniczej i gospodarczej. Wystarczy wspomnieć o takich dokumentach, jak: *Growth with Equity and Transformation, the Five Year National Development Plan and President's Directive on Black Advancement*. Na podstawie: B. Zwizwai, A. Kambudzi, B. Mauwa, *Zimbabwe: Economic Policy-Making and Implementation: A Study of Strategic Trade and Selective Industrial Policies*, http://web.idrc.ca/en/ev-71257-201-1-DO_TOPIC.html [dostęp: 6.12.2011]; C. Colclough, *Public-Sector Pay and Adjustment*, London 1997, s. 118, http://books.google.pl/books?id=8bpFTTtp0BkC&pg=PA118&lpg=PA118&dq=President%27s+Directive+on+Black+Advancement&source=bl&ots=GRH60nw9GI&sig=EKO-dN1DuJa-Yq1J2kAt79AY_eE&hl=pl&ei=v0neTuveBIOG-waSnNzgBQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CCAQ6AEwAQ#v=onepage&q=President%27s%20Directive%20on%20Black%20Advancement&f=false [dostęp: 6.12.2011].

unikali zajmowania jednoznacznego stanowiska, opinii. Poza tym, wielu z nich planowało wyjazd do innych państw. Władze w Harare wykupiły większość udziałów spółki holdingowej Zimbabwe Newspapers Ltd. należącej do południowoafrykańskiego koncernu prasowego Argus Group, które wydawało najwięcej gazet w kraju, i utworzyły Zimbabwe Mass Media Trust (ZMMT). Był to nowatorski, a zarazem dyskusyjny, pomysł na rozwiązanie problemu własności prasy w krajach pokolonialnych. Nie był ani rządowy, ani prywatny, lecz należał do państwa, a celem miało być zmonopolizowanie rynku medialnego. Na czele ZMMT miała stać grupa niezależnych ekspertów, całkowicie poza rządowymi wpływami, promujących kwestie zimbabweńskie w narodowych mediach. W praktyce byli oni całkowicie zależni od elit sprawujących władzę i owa zależność trwa do dzisiaj⁴⁰.

Do końca 1980 r., Afrykanie zastąpili wszystkich redaktorów naczelnych europejskiego pochodzenia w głównych gazetach: Farayi Munyuki w „The Herald”, Tommy Sithole w „The Chronicle”, Willy Musarurwa w „The Sunday Mail”, a Bill Saidi w „The Sunday News”. Ówczesny minister Enos Nkala wyraźnie dawał do zrozumienia, że redaktorzy niebędący Afrykańczykami byłiby nieobiektywni w swoich ocenach rządu w Harare. Zwłaszcza, że zbliżała się konfrontacja między głównymi siłami

w Zimbabwe, ZANU-PF i PF-ZAPU, a przede wszystkim ich wojskowymi skrzydłami: ZANLA⁴¹ i ZIPRA⁴², co zostało zapoczątkowane bitwą pod Bulawayo. Kwestia stworzenia armii Zimbabwe stała się pretekstem do otwarcia konfliktu między głównymi obozami politycznymi. Dla rządu Roberta Mugabe i ZANU-PF kontrola prasy stała się elementem kampanii przeciwko opozycji⁴³.

W związku z emigracją wielu dziennikarzy europejskiego pochodzenia na początku lat 80. utworzono Zimbabwe Institute of Mass Communication (ZIMCO), którego zadaniem było wykształcenie nowych kadr dziennikarskich⁴⁴. Na jego czele stanął były redaktor „Umbovo” Ezekiel Makunike. W latach 1982–1992 ZIMCO było współfinansowane przez UNESCO⁴⁵.

Lata 1982–1987 to okres destabilizowania przez RPA sytuacji w krajach rządzonych przez afrykańską większość, militarnych starć dwóch politycznych formacji ZANU-PF i PF-ZAPU oraz niesławna operacja Gukurahundi⁴⁶, której bezpośrednim skutkiem była śmierć blisko 20 000 cywilów – głównie spośród Ndebele, którzy popierali ZAPU. Społeczność zimbabweńska, złożona ze społeczności Szona, w związku z licznymi problemami wierzyła, że tylko silna władza może uporać się z nimi. Ograniczenia stawiane dziennikarzom uznawano za element naprawiania sytuacji. W tym okresie redaktorami naczelnymi zostawały

⁴⁰ T.M. Nyahunzi, *The Zimbabwe Mass Media Trust: An experiment that failed*, <http://waccglobal.org/en/20012-media-scenarios-in-southern-africa/742-The-Zimbabwe-Mass-Media-Trust-An-experiment-that-failed.html> [dostęp: 6.12.2011].

⁴¹ Zimbabwe African National Liberation Army.

⁴² Zimbabwe People’s Revolutionary Army.

⁴³ S.D. Mukasa, *Press and Politics...*, s. 174.

⁴⁴ Jednym z głównych elementów działania ZIMCO było szkolenie kadr w celu stworzenia od podstaw radia w Zimbabwe. W tym celu, przy Politechnice w Harare utworzono Broadcasting Training Department, który w całości był koordynowany przez UNESCO. Za: *Establishment of Broadcasting Training Department at Zimbabwe Institute of Mass Communications. Project Findings and Recommendations*, [Raport UNESCO], Paris 1988, <http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000821/082142eb.pdf> [dostęp: 7.12.2011].

⁴⁵ *Institute of Mass Communication Zimbabwe*, www.unesco-ci.org/projects/eng/IPDC-Projects-database/List-of-all-projects/ipdc351 [dostęp: 7.12.2011].

⁴⁶ Gukurahundi wywodzi się z języka szona i w tłumaczeniu na język polski znaczy: „Wczesny silny deszcz zmywający plewy przed wiosennym deszczem” – por. T. Gumpo, *Zimbabwe: język przemocy*, www.e-polityka.pl/a.5504.d.64.drukuj.html [dostęp: 25.10.2012].

osoby wierne rządzącej partii i ówczesnemu premierowi Robertowi Mugabe. Na uwagę zasługuje jeden wyjątek, Willy Musarurwa, który był członkiem PF-ZAPU, lecz w swoich artykułach nie szczędził krytyki obu skonfliktowanym ugrupowaniom, jednocześnie podkreślając ważność bieżących problemów społeczeństwa zimbabweńskiego, jak zaopatrzenie, dostęp do wody, problemy z zasiewami itp. Moglibyśmy go uznać za wzór dziennikarza współczesnego⁴⁷.

Stanford D. Mukasa podkreśla kilka elementów, które charakteryzują prasę zimbabweńską w okresie pokolonialnym: zorientowanie na typowo miejskie problemy; w użyciu jest głównie język kolonistów, czyli język angielski; bardzo dużo miejsca poświęca się problemom niezimbabweńskim, głównie ze sfery zagranicznej; oraz dziennikarskie elity, które wywodzą się ze szkół europejskich bądź amerykańskich, albo ze szkół afrykańskich, lecz kształcących „w zachodnim stylu”⁴⁸. Wyróżnione cechy charakteryzują dziennikarzy właśnie w latach 80. Można by jeszcze dodać podatność na polityczne wpływy, a w konsekwencji zależność od elit sprawujących władzę.

Według Mukasy, prasa w niepodległym Zimbabwe była traktowana jako element rządowej polityki tworzenia jednego zimbabweńskiego narodu, pomimo sprzeciwu niektórych wspólnot etnicznych. Zgodnie z koncepcją Roberta Mugabe i ZANU, w jednym państwie powinien być jeden naród i jedna partia. Wszelka krytyka władzy powinna wychodzić z partyjnych komisji, a nie z prasowych artykułów.

Wszelka polityczna aktywność obywateli miała się organizować w ramach jednej formacji politycznej – ZANU-PF. Ta partia miała mieć swoje komórki w każdej jednostce samorządu terytorialnego, w każdym zakładzie pracy, itd. Społeczne niezadowolenie miało się wyrażać poprzez odpowiednie wnioski składane w ramach partyjnych komisji odpowiednich dla danych spraw. W ten sposób miał postępować proces państwowo- i narodotwórczy, ale w konsekwencji proces państwowotwórczy zdecydowanie wyprzedził konsolidację narodową polietnicznego społeczeństwa. Tę ideę zwykło się nazywać demokratycznym centralizmem. Z tego też powodu, redaktorzy naczelni powinni być członkami ZANU-PF – partii rządzącej. Natomiast wolność prasy stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa i narodu⁴⁹.

W celu wzmocnienia współpracy z zagranicznymi agencjami powołano do życia Zimbabwe Inter-Africa News Agency (ZIANA), która do dziś jest pod kontrolą rządu⁵⁰. Te i wcześniej wymienione działania miały na celu wypromowanie narodowej jedności i pojednania. Władza przyznała sobie prawo określania tego, czym jest wolność mediów i w jakim kierunku media powinny się rozwijać.

Od lat 90. postępował rozwój prasy w trzech kategoriach. Pierwsza z nich to tytuły wydawane przez Zimbabwe Newspapers⁵¹. Druga to tytuły publikowane głównie dla środowisk wiejskich przez ZMMT (należy jednak podkreślić, że ponad 51 proc. akcji ZMMT należy do Zimbabwe Newspapers)⁵², natomiast trzecia to prasa prywatnych wydawnictw. Zimbabwe

⁴⁷ Wirayi Dzawanda Musarurwa (1927–1990) blisko dziesięć lat spędził w rodezyjskim więzieniu. W niepodległym Zimbabwe był redaktorem naczelnym „The Sunday Mail” w latach 1981–1985, lecz po serii krytycznych artykułów pod adresem Roberta Mugabe został przez niego usunięty z zajmowanego stanowiska. Za: *Encyclopedia Britannica*, www.britannica.com/EBchecked/topic/398493/Willie-Musarurwa [dostęp: 7.12.2011]; *Willy Musarurwa, Journalist*, 62, www.nytimes.com/1990/04/05/obituaries/willie-musarurwa-journalist-62.html [dostęp: 7.12.2011].

⁴⁸ S.D. Mukasa, *Press and Politics...*, s. 175.

⁴⁹ Tamże, s. 175–176.

⁵⁰ G. Munyiki, *Media Ownership in Zimbabwe*, www.kubatana.net/docs/media/misaz_media_ownership_zim_051130.pdf [dostęp: 7.12.2011].

⁵¹ Dość często używa się skrótowca *ZimPapers*.

⁵² G. Munyiki, *Media Ownership...*, s. 39.

Newspapers wydaje takie tytuły, jak „The Herald”, „The Chronicle”, „The Sunday Mail”, „Sunday News” oraz „Manica Post”. Do głównych tytułów ZMMT należą: „Kwayedza”, „People’s Voice”, „Midweek News”, „High Density Mirror”, „Chaminuka News”, „Mashonaland Guardian”, „Gweru Times”, „Ilangalindosakusa” oraz „Masvingo Provincial Star”⁵³. Natomiast prywatne wydawnictwa publikują „The Zimbabwe Independent”, „Financial Gazette”, „Daily News”, „Sunday Standard”, „Horizon” oraz „Mirror”.

Oblicza się, że około 25 proc. obywateli korzysta z prasy jako głównego źródła informacji. Jak podaje Mukasa, najpopularniejszym tytułem jest „Daily News”, a następnie „The Herald” i „The Chronicle”⁵⁴.

Jak można zauważyć, w przypadku prasy władza przez wiele lat miała monopol.

W styczniu 1981 r. nowy rząd w Harare otrzymał 20 mln dol. amerykańskich darowizny od Nigerii w celu wykupienia od południowoafrykańskiego koncernu prasowego Argus Group (Argus Printing and Publishing Company) praw do wydawania dzienników i czasopism. W ten sposób władze przejęły kontrolę nad głównymi dziennikami: „The Herald” oraz „The Chronicle”⁵⁵. Dopiero powstanie w 1998 r. koncernu prasowego Associated Newspapers of Zimbabwe (ANZ) chwilowo zmieniło ten stan rzeczy. Jego udziałowcami są lokalni biznesmeni oraz zagraniczne firmy i konsorcja, na czele z Africa Media Investments⁵⁶. Główną gazetą jest „Daily News”, a także cztery gazety lokalne („The Tribune” w Masvingo, „The Dispatch” w Bulawayo, „The Express” w Chitungwiza oraz „The Eastern Star” w Mutare). Ze względu na propagowaną w statucie

Tabela 2. Główne dzienniki i czasopisma w Zimbabwe

Nazwa czasopisma	Zasięg	Nakład
„The Herald”	Harare, Mutare, Bulawayo, Gweru, Masvingo (główne miasta)	87 674
„The Sunday News”	Harare, Mutare, Bulawayo, Gweru, Masvingo (główne miasta)	brak danych
„The Sunday Mail”	Harare, Mutare, Bulawayo, Gweru, Masvingo (główne miasta)	brak danych
„Kwayedza” (język szona)	Harare, Mashonaland	brak danych
„The Chronicle”	ogólnokrajowy	brak danych
„The Daily News”	ogólnokrajowy (głównie dostępny w Harare)	100 000
„The Financial Gazette”	ogólnokrajowy (głównie dostępny w Harare)	36 000
„The Zimbabwe Independent”	ogólnokrajowy (głównie dostępny w Harare)	32 000
„The Standard”	ogólnokrajowy (głównie dostępny w Harare)	16 000
„The Mirror”	ogólnokrajowy (głównie dostępny w Harare)	15 000

Źródło: S. Manhando-Makore, *Free for all? The case of Zimbabwe’s media*, <http://waccglobal.org/en/20012-media-scenarios-in-southern-africa/740-Free-for-all-The-case-of-Zimbabwes-media.html> [dostęp: 3.06.2012].

⁵³ S.D. Mukasa, *Press and Politics...*, s. 177; E. Allen, *Public Relations Realities, Part 2*, <http://voices.yahoo.com/public-relations-realities-part-2-120134.html> [dostęp: 7.12.2011]; E. Soros, *Journalist under Siege*, www.worldpress.org/Africa/354.cfm [dostęp: 7.12.2011]; T. Murithi, A. Mawadza, *Zimbabwe in Transition*, Johannesburg 2011, s. 229, http://books.google.pl/books?id=ywrhJTY9nGsC&pg=PA306&lpg=PA306&dq=Ilangalindosakusa&source=bl&ots=y_hPU0k0HR&sig=E-1d1ebGuXYUnFd_bgKZjNPdh8&hl=pl&ei=gcvfTtvaBIN-GwhAfSvsz4BA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ved=0CC8Q6AEwAg#v=onepage&q=Ilangalindosakusa&f=false [dostęp: 7.12.2011]; *Community newspapers under attack*, www.ifex.org/zimbabwe/2001/05/15/community_newspapers_under_attack/ [dostęp: 7.12.2011].

⁵⁴ S.D. Mukasa, *Press and Politics...*

⁵⁵ T.M. Nyahunzwi, *The Zimbabwe Mass Media Trust: An experiment that failed*, <http://waccglobal.org/en/20012-media-scenarios-in-southern-africa/742-The-Zimbabwe-Mass-Media-Trust-An-experiment-that-failed.html> [dostęp: 6.06.2012].

⁵⁶ G. Munyiki, *Media Ownership...*, s. 40.

niezależność⁵⁷ oraz krytyczny stosunek do władzy, ANZ stała się celem ataków, co doprowadziło do dłuższej przerwy w wydawaniu wspomnianych tytułów i sporu sądowego⁵⁸.

Okres, który w historii Zimbabwe zapisał się jako Trzecia Chimurenga i był związany z licznymi atakami na farmerów pochodzenia europejskiego, to również czas ponownego ograniczania wolności słowa, czego najlepszym przykładem jest sprawa „Daily News”, o czym będzie niżej. W tym czasie, czyli w latach 2000–2008, główne dzienniki rządowe „The Herald” oraz „The Chronicle” w sposób jednoznaczny wspierały władze centralne, atakując jednocześnie przeciwników rządzącej partii. To również okres częstych zmian na stanowisku redaktora naczelnego w tych tytułach. Większość niezależnych gazet została zamknięta do 2003 r. W celu niedopuszczenia do nadmiernej krytyki władze odwoływały się do zapisów prawnych dotyczących immunitetów i ochrony danych osobowych⁵⁹. Protesty Zimbabwe Union of Journalists nie odniosły żadnego efektu. Emmerson Mnangagwa, czołowy działacz ZANU-PF, minister sprawiedliwości w latach 1989–2000, a obecnie minister obrony, miał stwierdzić w jednym z wywiadów, że wolność prasy stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa i prowadzi do anarchii⁶⁰. Niewygodni dziennikarze byli usuwani z zajmowanych stanowisk bądź oskarżani o różne przestępstwa.

Ponadto, na przełomie lat 80. i 90., brak tytułów niezależnych od wpływów rządowych wynikał z braku funduszy.

Innym elementem, na który trzeba zwrócić uwagę, to fakt, że z jednej strony istniały tytuły wydawane przez władze, a z drugiej – prasa wydawana przez prywatnych inwestorów, zależna od grup biznesowych. Tej drugiej zarzuca się, że nie prezentuje obiektywnych opinii, na przykład w kwestii praw pracowniczych. Mukasa podaje, że w języku dwóch głównych plemion istnieją pojęcia na określenie forów bądź miejsc dyskusowania i debatowania – *padare* w szona oraz *enkundleni* w ndebele⁶¹. Sugeruje, iż we współczesnym Zimbabwe te słowa zostały rozciągnięte na istotę wolnej prasy. Jednakże, trudna sytuacja gospodarcza i niejasna sytuacja polityczna powoduje, że żądania zmian mają charakter priorytetowy dla środowisk stojących w opozycji do władzy Roberta Mugabe i ZANU-PF, a przez to kwestie istoty obiektywizmu dziennikarskiego zeszyły na dalszy plan⁶².

Interesujący jest sposób redagowania informacji w prasie. Można zauważyć, że zimbabweńscy redaktorzy wzorują się na gazetach wydawanych w Europie bądź Stanach Zjednoczonych. Dominują wiadomości z miast i relacje z wydarzeń o charakterze politycznym. Wiadomości z terenów wiejskich są ograniczane do kwestii trudnej sytuacji ekonomicznej, niedo-

⁵⁷ Patrz: *Associated Newspapers of Zimbabwe's Group Editorial Charter*, www.dailynews.co.zw/index.php/about-us.html [dostęp: 8.12.2011].

⁵⁸ *Associated Newspapers of Zimbabwe (Private) Limited v (1) The Minister of State for Information and Publicity in the President's Office (2) Media and Information Commission (3) The Attorney-General of Zimbabwe*, Judgment No S.C. 20/03, www.saflii.org/zw/cases/ZWSC/2003/20.pdf [dostęp: 8.12.2011].

⁵⁹ Swoje zastrzeżenia dotyczące sytuacji prasy w Zimbabwe zgłaszała organizacja Reporterzy bez Granic. Patrz: *Repression against the independent press escalates: Nyarota charged*, <http://en.rsf.org/zimbabwe-repression-against-the-independent-16-04-2002,01151.html> [dostęp: 06.06.2012]; *Fourteen arrested for circulating e-mail message criticising Mugabe*, <http://en.rsf.org/zimbabwe-fourteen-arrested-for-circulating-24-11-2003,08593.html> [dostęp: 6.06.2012].

⁶⁰ S.D. Mukasa, *Press and Politics...*, s. 178.

⁶¹ W ostatnim czasie coraz popularniejsze stają się drobne gazetki o charakterze tabloidowym, które wydawane są w językach plemiennych. Przykładowo, w Bulawayo w języku isiNdebele, można zakupić „uMthunywa”. Patrz: H. Mabweazara, *It's our paper*, „Rhodes Journalism Review” 27 (2007), s. 54–55, www.rjr.ru.ac.za/rjrpdf/rjr_no27/Its_our_paper.pdf [dostęp: 8.12.2011].

⁶² S.D. Mukasa, *Press and Politics...*, s. 180.

statecznych dostaw wody bądź próśb o finansowe wsparcie w konkretnych przypadkach. Ignoruje się fakt, że w społecznościach, gdzie czynnik etniczny ma decydujące znaczenie, należy zupełnie inaczej podchodzić do tychże kwestii. Jednakże, wszelkich zmian można dokonywać wtedy, gdy zachowana jest wolność prasy.

Trzeci okres rozwoju prasy, zwany post-przejęciowym, wciąż jest niezakończony i przynosi coraz to nowe wyzwania. Zmiana polityczna, jaka nastąpiła wraz z powołaniem na stanowisko premiera Morgana Tsvangirai na może doprowadzić do reform, lecz fakt, że prezydentem jest nadal Robert Mugabe sugeruje raczej, że mamy do czynienia z permanentną wojną polityczną. Mimo wszystko, rozwój prasy niezależnej jest w ostatnich latach znaczny. Jednakże to nie prasa, a internet może przynieść zmiany, takie jak wolność słowa czy demokratyzacja życia politycznego. Faktem jest, że znaczny poziom analfabetyzmu umniejsza rolę prasy w szerzeniu wolności słowa. Radio ma w tej materii o wiele większy wpływ. Jednakże, tacy badacze, jak Stanford D. Mukasa czy Susan Manhando-Makore, podkreślają tak zwany drugi obieg prasy. Osoby mające dostęp do dzienników lub czasopism wydawanych przez redakcje niezwiązane z władzą przekazują informację swoim znajomym. W ten sposób miało zostać zmobilizowane społeczeństwo przed wyborami w 2008 r.⁶³

Sprawa „Daily News”

„Daily News”, założone w 1998 r. przez Wilfa Mbanga oraz Geoffreya Nyarota, miały być

niezależnym i krytycznym wobec działań władz dziennikiem. Ten krytycyzm oraz spory zasięg i dostępność doprowadził 6 listopada 2001 r. do wyrejestrowania i zamknięcia Associated Newspapers of Zimbabwe na wniosek Zimbabwe Investment Center ZIC (organ podległy Ministrowi Finansów, utworzony na mocy Zimbabwe Investment Center Act z 1992 r.⁶⁴, którego celem jest promocja i koordynacja inwestycji w kraju oraz ich kontrola). Jako główny powód podano rozbijanie jednościi firmy poprzez zapraszanie nowych akcjonariuszy. Mbanga i Nyarota zostali aresztowani 12 listopada 2001 r. pod zarzutem złożenia fałszywego wniosku rejestracyjnego w ZIC (we wniosku podano starą nazwę firmy), lecz po wpłaceniu kaucji zostali zwolnieni, nie przyznając się do winy. Spór na linii Nyarota–Mugabe miał ścisły związek z artykułami Nyarota z 1989 r., w których oskarżył gabinet Mugabe o korupcję, co doprowadziło do dymisji sześciu osób i jednego samobójstwa. Tego, że „Daily News” była gazetą niewygodną⁶⁵, dowodzą zamachy bombowe na biura gazety w Harare oraz na drukarnie, przeprowadzone 22 kwietnia 2000 oraz 28 stycznia 2001 r. Również Chenjerai „Hitler” Hunzwi, przewodniczący Stowarzyszenia Weteranów Wojennych (National Liberation War Veterans Association)⁶⁶ w latach 1997–2001, wielokrotnie groził reporterom, iż jeżeli nadal będą pokazywać weteranów w złym świetle, to on rozpocznie z nimi wojnę. Był to okres, kiedy weterani atakowali i zajmowali farmy obywateli Zimbabwe europejskiego pochodzenia. Kilka razy

⁶³ Patrz: tamże, s. 172; S. Manhando-Makore, *Free for all? The case of Zimbabwe's media*, <http://waccglobal.org/en/20012-media-scenarios-in-southern-africa/740-Free-for-all-The-case-of-Zimbabwes-media.html> [dostęp: 08.06.2012].

⁶⁴ *Zimbabwe Investment Center Act*, www.rbz.co.zw/inc/publications/legaldept/rbzipdfs/acts/zimbabweinvestmentcentre.pdf [dostęp: 23.09.2012].

⁶⁵ Patrz: C. Nyamutata, *The Daily News: Zimbabwe's candle in the wind*, www.newzimbabwe.com/pages/dailyhc26.12891.html [dostęp: 4.12.2011].

⁶⁶ Organizacja utworzona w 1980 r., zrzeszająca weteranów wojny partyzanckich z lat 1965–1980. Po objęciu stanowiska przewodniczącego przez Hunzwiego w 1997 r., wyraźnie zbliżyła się politycznie do ZANU-PF, praktycznie stając się jej paramilitarnym zapleczem. Ten proces oraz przeprowadzane działania zostały szeroko opisane przez Petera Godwina. Patrz: P. Godwin, *Gdzie krokodyl zjada słońce*, Warszawa 2008.

pobili reporterów⁶⁷, a 9 czerwca 2000 r. przeprowadzili publiczne palenie gazety w mieście Kwekwe.

Sprawa wyrejestrowania i zamknięcia gazety we wrześniu 2003 r. stanęła przed sądem, który uznał decyzję ZIC za bezprawną (rozstrzygnięcia w tej materii przysługiwały tylko Media and Information Commission) i zezwolił na dalszą działalność „Daily News”. Jednakże ówczesny minister informacji Jonathan Moyo stwierdził, że sędzia wydający werdykt nie miał uprawnień do wydania takiego orzeczenia. Z tego względu, budynek gazety, jak również drukarni, został 19 grudnia 2003 r. zajęty przez policję. Według Moyo, sądy są od orzekania w kwestiach prawnych, ale to rząd wprowadza je w życie. W tym samym czasie wielu sędziów zostało zmuszonych do ustąpienia z zajmowanych stanowisk. Natomiast „Daily News” na siedem lat zaprzestała działalności⁶⁸. Inne sprawy, które w późniejszym okresie wytaczano dziennikarzom, zostały umorzone⁶⁹. Natomiast samo Zimbabwe stało się obiektem krytyki ze strony organizacji chroniących prawa człowieka. Głównym elementem krytyki był obowiązek uzyskiwania akredytacji dziennikarskiej od ZMC zgodnie z art. 79 AIPPA.

Po siedmiu latach, w maju 2010 r. gazeta ponownie zaczęła być wydawana⁷⁰. Jednakże jej artykuły nie podobały się zwłaszcza byłemu ministrowi informacji, Jonathanowi Moyo. Jeszcze w tym samym miesiącu pozwał ją za publikowanie artykułów poświęconych jego dymisji oraz wyrzuceniu z szeregów ZANU-PF. Zażądał 60 000 dol. odszkodowania. Kolejny

proces wytoczył 6 września 2011 r. „Daily News”, powołując się na materiały opublikowane na stronie WikiLeaks, z których wynikało, że w czasie, gdy Moyo był w rządzie, popierał sankcje nałożone na Zimbabwe przez społeczność międzynarodową oraz planował odsunięcie od władzy prezydenta Roberta Mugabe. Ta informacja została przesłana do Waszyngtonu przez amerykańskiego dyplomata w 2007 r. Należy zauważyć, że Moyo przez lata swojej aktywności politycznej kreował się na „pierwszego obrońcę Mugabe”. W sprawie, którą wytoczył, zażądał 100 000 dol. odszkodowania. Organizacja Reporterzy bez Granic oficjalnie potępiła takie działania, uznając je za próbę ograniczenia wolności słowa⁷¹.

Radio

Pierwsze audycje radiowe nadano na obszarze dzisiejszego Zimbabwe w 1932 r. Wtedy radio można było odbierać w dwóch głównych miastach: Salisbury (dziś Harare) i Bulawayo. Rozbudowa w 1954 r. i zakup nowoczesnych urządzeń nadawczych umożliwiło dotarcie do każdego zakątku w kraju. W 1958 r. powstała Federal Broadcasting Corporation, która była wzorowana na BBC. W roku 1963, w związku z rozpadem Federacji Rodezji i Niasy, na terenie brytyjskiej kolonii Rodezja Południowa utworzono Rhodesia Broadcasting Corporation (RBC). W latach 60. zbudowano dużą stację przekaźnikową niedaleko Gweru (działa do dziś), co znacząco polepszyło odbiór. Równocześnie audycje rozpoczęły nadawać Radio Matopos w Bulawayo

⁶⁷ S. Tsoroti, *Independent Newspaper Battle Closure*, www.worldpress.org/Africa/136.cfm [dostęp: 4.12.2011].

⁶⁸ *Zimbabwe government defies court ruling that paper can resume publishing*, www.guardian.co.uk/media/2003/dec/20/pressandpublishing.Zimbabwe [dostęp: 4.12.2011].

⁶⁹ *Zimbabwe court drops paper case*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3673900.stm> [dostęp: 4.12.2011].

⁷⁰ CPJ Blog, *In Zimbabwe, Daily News is on the way back*, <http://cpj.org/blog/2010/05/the-press-is-back-zimbabwe-finally-grants-licenses.php> [dostęp: 4.12.2011].

⁷¹ R. Greenslade, *Zimbabwe politician sues paper over WikiLeaks revelations*, www.guardian.co.uk/media/greenslade/2011/sep/19/press-freedom-zimbabwe [dostęp: 4.12.2011]; *Former minister sues Daily News over stories quoting WikiLeaks cables*, <http://en.rsrf.org/zimbabwe-former-minister-sues-daily-news-16-09-2011,41009.html> [dostęp: 6.06.2012].

i Radio Manica w Umtali (obecnie Mutare) obok już działającego Radia Jacaranda w Salisbury. W 1975 r. rozpoczęto nadawanie na falach długich. Wtedy dostępne już były 22 stacje radiowe. Po uzyskaniu niepodległości przez Zimbabwe w kwietniu 1980 r. przeszły one na własność państwa. W miejsce RBC utworzono Zimbabwe Broadcasting Corporation (ZBC)⁷².

Radio stanowi jedno z głównych źródeł informacji w Zimbabwe. Według przeprowadzonych badań, odsetek obywateli słuchających wiadomości radiowych w roku 2006 mógł wynieść nawet 85,3 proc.⁷³ Zgodnie z raportem, opracowanym przez International Development Research Centre z Kanady, prezentującym rozwój radia w Afryce na tle innych mediów, blisko 56 proc. obywateli Zimbabwe miało dostęp do odbiorników radiowych w 2008 r.⁷⁴ Popularność radia w Zimbabwe należy tłumaczyć z jednej strony wysokimi kosztami związanymi z zakupem i utrzymaniem innego sprzętu elektronicznego (telewizor, komputer), a z drugiej strony znacznym poziomem analfabetyzmu – około 85 proc.

Na terenie Zimbabwe działają cztery licencjonowane stacje radiowe: Radio Zimbabwe (Radio 1), Power FM (Radio 2), S-FM (Radio 3) oraz National FM (Radio 4)⁷⁵. Wszystkie są własnością państwa bądź należącego do państwa Zimbabwe Broadcasting Corporation ZBC, lecz w praktyce są zależne od rządu zdominowanego przez ZANU-PF. Podpisanie

międzypartyjnego porozumienia w 2008 r. nie zmieniło sytuacji. Radio 1 nadaje 19 godzin dziennie w języku angielskim, przez co obejmuje najszerszą liczbę słuchaczy. Audycje zawierają wiadomości, muzykę, programy rozrywkowe, słuchowiska oraz sport. Radio 2 nadaje w jednym z pozostałych języków uznawanych za główne, również przez 19 godzin. Prezentowane są przez tę stację problemy Afrykanów zarówno ze środowisk miejskich, jak i wiejskich. Muzyka ma w przeważającej części charakter lokalny. Ta stacja nadaje ponadto programy publicystyczne i dyskusyjne. Radio 3 natomiast jest stacją całodobową skierowaną do młodych osób. Nadaje głównie audycje muzyczne. Radio 4 emituje 19 godzin dziennie i ma charakter edukacyjny. Używa języków: angielskiego, szona, ndebele, chewa, tonga, venda, kalanga albo shangani. Radio 4 ściśle współpracuje z Ministerstwem Edukacji oraz organizacjami pozarządowymi⁷⁶. Powstało ono przy współpracy rządu z niemiecką Fundacją im. Friedricha Eberta⁷⁷. Oprócz wymienionych rozgłośni nadaje wiele prywatnych stacji spoza granic kraju, lecz nie mogą one liczyć na żadną pomoc ze strony państwa. Wciąż także są problemy z przyznawaniem licencji.

Jednym z największych problemów zimbabweńskich stacji radiowych jest brak funduszy, co jest związane z zakazem emitowania reklam. Największy kryzys nastąpił w roku 2001, kiedy to ZBC było zmuszone zwolnić blisko

⁷² C. Miller, *Zimbabwean Broadcasting*, www.olderadio.com/archives/international/zimb.htm [dostęp: 7.06.2012].

⁷³ R. Mukundu, *Zimbabwe: Research findings and conclusion*, s. 29, www.radiopeaceafrica.org/assets/texts/pdf/ZIM_AMD1_Report_pp4%201.pdf [dostęp: 10.12.2011].

⁷⁴ W przypadku innych państw wyglądało to następująco: Mozambik – 90 proc., RPA – 89 proc., Tanzania – 92 proc., Tunezja – 86 proc. Dla porównania, do odbiornika telewizyjnego dostęp w Zimbabwe deklarowało 35 proc. obywateli, natomiast w innych państwach: Mozambik – 76 proc., RPA – 76 proc., Tanzania – 20 proc., Tunezja – 100 proc. M. Myers, *Radio and Development in Africa. A Concept Paper*, www.amarc.org/documents/manuals/12481943581Radio_and_Development_in_Africa_a_concept_paper.pdf [dostęp: 7.06.2012].

⁷⁵ *Measuring the pulse of Zimbabwe: Daily Radio Listenership*, Raport Zimbabwe Advertising Research Foundation, www.zarf.co.zw/radio.htm [dostęp: 10.12.2011].

⁷⁶ C. Miller, *Zimbabwean...*, s. 1.

⁷⁷ T. Kumbula, *Zimbabwe: Press Reference*, www.pressreference.com/Uz-Z/Zimbabwe.html [dostęp: 7.06.2012].

500 pracowników – niektórzy sugerują, że była to kara za zbyt śmiałe opinie wygłaszane na antenie⁷⁸. Obecnie, na stronie ZBC możemy znaleźć adresy internetowe pracowników odpowiedzialnych za przyjmowanie ogłoszeń reklamowych, co sugeruje, iż w tej materii zasada została zmieniona. Innym problemem jest ingerencja władz w treść emitowanych wiadomości. W tej kwestii trudno doszukać się informacji, które dowodziłyby jakichkolwiek zmian.

Na uwagę zasługują stacje radiowe, które nadają spoza granic Zimbabwe⁷⁹. Jednym z nich jest SW Radio Africa, które nadaje z Londynu⁸⁰. Innym – Voice of the People, które nadaje z Madagaskaru we współpracy z holenderskim Radio Netherlands Worldwide⁸¹. Natomiast na antenie Voice of America każdego wieczoru, od poniedziałku do piątku, emitowane jest Studio 7 przeznaczone dla Zimbabwe, w trzech głównych językach: angielskim, szona oraz ndebele⁸². Na terenie RPA znajduje się założona w 2001 r. siedziba Zimbabwe Community Radio (ZCR)⁸³, które prowadzi radio Zicora. Wykorzystuje do tego nadajniki z Zjednoczonych Emiratów Arabskich. Ponadto ZCR utworzyła na terenie Zimbabwe wiele lokalnych punktów zrzeszonych w ramach Zimbabwe Association of Community Radio Stations ZACRAS, które w każdej chwili mogą rozpocząć nadawanie audycji, a wśród nich: Radio Dialogue (Bulawayo)⁸⁴, Radio Nkabazwe (Gwaru), Community Radio Harare, Hwange Community Radio, Radio Kwelaz (Kwekwe), Radio Wezhira (Masvin-

go), Radio Kumakomo (Mutare). W ostatnim czasie pojawiły się problemy w nadawaniu stacji Zicora, a jej strona internetowa została zablokowana. Żadna z wymienionych stacji nie otrzymała dotąd odpowiedniej licencji wymaganej dla nadawców mediów elektronicznych, co jest zgodne z Broadcasting Services Act⁸⁵.

W związku z kryzysem gospodarczym w Zimbabwe, przez ostatnie jedenaście lat nie podejmowano żadnych większych inwestycji w mediach, co bezpośrednio wpływa na jakość nadawanych audycji. Należy również pamiętać o ograniczeniach w dostawach prądu.

Na antenie radia szeroko są omawiane kwestie związane z kulturą, młodzieżą, sportem itp. Również religia i problemy ekonomiczne znajdują swoje miejsce w radiowych ramówkach programów państwowych. Jednakże, nadal nie są w sposób obiektywny prezentowane kwestie polityczne – dominująca pozycja jednej partii wciąż jest widoczna w nadawanych wiadomościach.

Telewizja

Pierwsze audycje telewizyjne zostały nadane w 1960 r. przez Rhodesia Broadcasting Corporation (RBC) będącą pod kontrolą władz kolonialnych. Były to w przeważającej części materiały o charakterze reklamowym. Najślynniejszym dyrektorem RBC był Harvey Ward. Telewizja kolorowa pojawiła się w 1984 r., lecz dopiero rozpoczęcie nadawania Channel 2 pozwoliło na pełne wykorzystanie tej możliwości. Channel 2 został w 1997 r. przejęty przez Joy TV⁸⁶.

⁷⁸ R. Mukundu, *Zimbabwe: Research findings ...*, s. 30.

⁷⁹ Patrz: *Zimbabwe profile: media*, www.bbc.co.uk/news/world-africa-14113511 [dostęp: 10.12.2011].

⁸⁰ Strona radia: www.swradioafrica.com/ [dostęp: 10.12.2011].

⁸¹ Strona radia: www.radiovop.com/ [dostęp: 10.12.2011].

⁸² *Studio 7 for Zimbabwe*, www.voanews.com/zimbabwe/programs/radio/65058892.html [dostęp: 10.12.2011].

⁸³ Strona radia: www.zicora.com/ [dostęp: 7.06.2012].

⁸⁴ Radio Dialogue z Bulawayo jest jedną z najaktywniejszych rozgłośni nierządowych działających na terenie kraju, pomimo braku licencji na nadawanie. Strona radia: <http://radiodialogue.com/> [dostęp: 7.06.2012].

⁸⁵ *About as*, www.zicora.com/index.php?option=com_content&view=article&id=150&Itemid=61 [dostęp: 7.06.2012].

⁸⁶ *Zimbabwe Broadcasting Corporation*, www.nationmaster.com/encyclopedia/Zimbabwe-Broadcasting-Corporation [dostęp: 4.06.2012].

Ten segment mediów masowych w Zimbabwe od 2001 r. nie tylko nie rozwinął się w żadnym stopniu, ale można nawet powiedzieć, że uległ degradacji. Pewną pomoc w tej materii udzielił rząd irański, lecz problemy z regulowaniem należności doprowadziły do jej wstrzymania⁸⁷. Ze względu na małą liczbę telewizorów, radio stanowi nadal główne źródło informacji.

Zimbabwe Broadcasting Corporation w całości kontroluje telewizję w Zimbabwe, lecz godny uwagi jest fakt, że stanowi ona część holdingu Zimbabwe Broadcasting Holdings (ZBH), którego właścicielem jest państwo, co w praktyce doprowadziło do uzależnienia od elit rządzących. W latach 90. ZBC zarządzał dwoma kanałami telewizyjnymi, z których jeden (TV 2) wynajmował prywatnym firmom. W tym czasie były to Munhumutapa African Broadcasting Corporation i Joy TV. Po wejściu w życie Broadcasting Service Act⁸⁸ oraz ZBC Commercialisation Act w 2001 r., nowo powstały ZBH przejął wszystkie programy telewizyjne. Główny program TV 1 został przemianowany na ZTV⁸⁹. Jedyńm sposobem uzyskania dostępu do innych stacji telewizyjnych jest podpisanie przez obywateli umowy z firmą z RPA, MultiChoice Africa DStv⁹⁰ na dostarczanie kanałów zagranicznych. Jednakże, firma ta domaga się płatności w każdej walucie z wyjątkiem dolara zimbabweńskiego.

W praktyce dostępne są dwie stacje telewizyjne: ZBC-TV oraz Channel 2. Według da-

nych za 2009 r. dostęp do nich ma niecałe 60 proc. społeczeństwa, choć pod koniec lat 90. mogło to być nawet 80 proc. Spadek dostępności do stacji telewizyjnych jest spowodowany kryzysem i brakiem możliwości zakupu bądź naprawienia odbiorników telewizyjnych. Program telewizyjny skupia się na problemach lokalnych. Programy informacyjne emitowane są w trzech językach: angielskim, szona i ndebele. Próba nadawania audycji telewizyjnych przez internet skończyła się niepowodzeniem z powodu braku odpowiednich funduszy⁹¹.

Rok 1997 należy uznać za najlepszy dla zimbabweńskiej telewizji. Wtedy każdy posiadacz odbiornika telewizyjnego miał dostęp do 16 kanałów. W owym czasie najpopularniejszym pozarządowym nadawcą był Joy TV, któremu wycofano zgodę w 2002 r. w związku z naruszeniem obowiązujących zasad⁹².

W związku z podjęciem decyzji o wprowadzeniu telewizji cyfrowej⁹³ ZBC emituje programy w ramach kanałów tematycznych (Ace Network, BBC Zimbabwe, Channel 107, Filmfly, Harare Television, Puizmania TV, SABC, Sisonke Drama, ZBC Drama, ZBC Movies, ZBC Style, ZBC World oraz ZTV Drama), lecz – z braku środków na ich finansowanie – rzadko i głównie w weekendy⁹⁴. Pomysły zapożyczane są od nadawców brytyjskich lub amerykańskich. Analizując program telewizyjny ZBC-TV oraz Channel 2, można zauważyć, że te kanały nadają głównie

⁸⁷ R. Mukundu, *Zimbabwe: Research findings...*, s. 22.

⁸⁸ *Broadcasting Services Act*, www.kubatana.net/html/archive/legisl/010404broa.asp [dostęp: 10.12.2011].

⁸⁹ R. Mukundu, *Zimbabwe: Research findings ...*, s. 21.

⁹⁰ Strona firmy: www.dstv.com/Default.aspx [dostęp: 10.12.2011].

⁹¹ *Zimbabwe TV Station*, <http://zimbabwe-people.blogspot.com/2010/01/zimbabwe-tv-station.html> [dostęp: 4.06.2012].

⁹² *Zimbabwe TV*, www.mapsofworld.com/zimbabwe/media/tv.html [dostęp: 4.06.2012].

⁹³ Przedsięwzięcie realizowane wspólnie z Namibian Broadcasting Corporation – *Will Zim meet digitalisation deadline?*, www.zbc.co.zw/news-categories/blogs-a-features/13609-will-zimbabwe-meet-the-2015-digitalisation-deadline.html [dostęp: 4.06.2012].

⁹⁴ *Zimbabwe TV*, www.mapsofworld.com/zimbabwe/media/tv.html [dostęp: 4.06.2012].

reklamy, bajki oraz programy informacyjne. Audycje rozpoczynają się o 5.55 odtworzeniem hymnu narodowego. W ramówce mieszczą się też seriale i filmy fabularne⁹⁵. Podczas Trzeciej Chimurengi w państwowej telewizji pojawiło się kilka nowych programów: *Nhaka Yedu* (Nasze Dziedzictwo), *National Ethos* czy *New Farmer*⁹⁶. Były one emitowane w godzinach największej oglądalności i często gościły prezydenta Mugabe oraz Jonathana Moyo, ówczesnego ministra informacji, którego moglibyśmy określić mianem *spin doktora ZANU-PF*⁹⁷.

Internet

W ostatnich latach możemy zaobserwować znaczny wzrost liczby użytkowników internetu w Zimbabwe przy jednoczesnym spadku liczby obywateli, co ma związek z migracją zarobkową oraz polityczną – głównie do Republiki Południowej Afryki.

Internet szerokopasmowy jest dostępny na terenie całego Zimbabwe, lecz koszt zakupu odpowiedniego sprzętu oraz stałe opłaty za jego dostarczenie powoduje, że w niektórych środowiskach nadal rozwój tego środka komunikacji jest powolny. Spośród stron internetowych, które zajmują się przekazywaniem informacji, za najbardziej popularne uznaje się ZimOnline (czyli The ZimOnline News Agency Project powstały w 2004 r. na terenie RPA), ZimDaily (czyli Zimbabwe's Reader-Owned Daily Newspaper powstały w Wielkiej Brytanii), The Zimbabwe Times powstały na terenie Stanów Zjednoczonych oraz New Zimbabwe powstały w Wielkiej Brytanii. Spośród tych stron ZimOnline uznawany jest za najbardziej popularny.

Innym ważnym elementem używania internetu jest możliwość wysyłania wiadomości, zwłaszcza do krewnych poza granicami Zimbabwe. Ze względu na znaczną migrację

Tabela 3. Użytkownicy internetu w Zimbabwe

Rok	Populacja	Użytkownicy internetu	Odsetek użytkowników
2000	14 712 000	50 000	0,3
2002	13 874 610	500 000	3,6
2005	12 247 589	820 000	6,7
2008	12 382 920	1 351 000	10,9
2009	11 392 629	1 481 000	13,0

Źródło: *Zimbabwe: Internet Usage and Marketing Report*, [w:] *Internet World Stats. Usage and Population Statistics*, www.internetworldstats.com/af/zw.htm [dostęp: 11.12.2011].

⁹⁵ Patrz: *ZBC-TV & Channel 2 Programme Line Up*, www.zbc.co.zw/programme-line-up.html [dostęp: 4.06.2012].

⁹⁶ H. Melber, *Media, Public Discourse and Political Contestation in Zimbabwe*, Goteborg 2004, s. 33, http://books.google.pl/books?id=jQXWA7Zi_lkC&pg=PA33&lpg=PA33&dq=nhaka+yedu+zimbabwe+television&source=bl&ots=PxaJXOO39Q&sig=RoR1DwtTQ212sZTO76bLbhlhJsk&hl=pl&sa=X&ei=ZAu6T5SsKsPVtAam0In_Bw&ved=0CFQQ6AEwAw#v=onepage&q=nhaka%20yedu%20zimbabwe%20television&f=false [dostęp: 21.05.2012]; D. Kaulemu, *The Struggles After the Struggle. Zimbabwean Philosophical Studies, I*, Washington 2004, s. 3, http://books.google.pl/books?id=VzW6t96BYPkC&pg=PA3&lpg=PA3&dq=nhaka+yedu+zimbabwe+television&source=bl&ots=RPeNJs5D9I&sig=paOy_71klKqW6gq44JG_dv353ew&hl=pl&sa=X&ei=ZAu6T5SsKsPVtAam0In_Bw&ved=0CFEQ6AEwAg#v=onepage&q=nhaka%20yedu%20zimbabwe%20television&f=false [dostęp: 21.05.2012].

⁹⁷ S.J. Ndlovu-Gatsheni, *The Construction and Decline of Chimurenga Monologue in Zimbabwe: A Study in Resilience of Ideology and Limits of Alternatives*, www.nai.uu.se/ecas-4/panels/101-120/panel-109/Sabelo-Ndlovu-Gatsheni-full-paper.pdf [dostęp: 17.05.2012].

Zimbabweńczyków, zwłaszcza do RPA, kontakt mailowy ma olbrzymie znaczenie. Ważna rola w podtrzymywaniu kontaktów oraz przekazywaniu informacji związana jest z portalami społecznościowymi typu Facebook albo Twitter. Powstają również specjalne fora, których zadaniem jest wypromowanie kultury oraz politycznych idei danej wspólnoty etnicznej. Przykładowo, Ndebele – druga co do wielkości grupa etniczna w Zimbabwe – swoje koncepcje przedstawia na portalu Inkundla, która stanowi również forum wymiany informacji.

W ostatnim czasie nastąpił znaczny wzrost zainteresowania obywateli korzyściami wynikającymi z korzystania z internetu i pod tym względem Zimbabwe przoduje w Afryce Południowej (tabela 3 i 4)⁹⁸, ale z kolei liczba obywateli korzystających z telefonów komórkowych jest najniższa w re-

gionie, co jest wynikiem niewystarczającej liczby anten umożliwiających uzyskanie zasięgu, a także braku ładowarek.

Wnioski

Jedną z bardziej wpływowych organizacji zajmujących się sytuacją mediów jest UNESCO. Na stronie internetowej organizacja prezentuje szczegółowe rozwiązania prawne obowiązujące w danym państwie. Jak można przeczytać, w Afryce mamy do czynienia z dwoma rodzajami systemów medialnych: samoregulujące się (RPA) bądź mieszane – połączenie samoregulujących się z regulacją ustawową (Zimbabwe)⁹⁹. Poza tym, UNESCO koordynuje działania i wspomaga takie organizacje, jak Media Institute of Southern Africa czy African Commission on Human and People's Rights w celu wypracowania regionalnych standardów medialnych. Na uwagę

Tabela 4. Zimbabwe na tle krajów sąsiadujących (2011)

Państwo	Obywatele korzystający z telefonów komórkowych (w proc.)	Obywatele korzystający z telefonów stacjonarnych (w proc.)	Obywatele korzystający z internetu (w proc.)
Botswana	90,73	6,98	5,81
Mozambik	26,02	0,36	2,67
Namibia	56,67	6,62	5,94
RPA	94,76	8,82	9,02
Zambia	31,75	0,65	5,88
Zimbabwe	24,75	3,19	11,78

Źródło: *Mobile media services at Sub-Saharan African newspapers*, [Raport organizacji WAN-IFRA oraz AMI], www.africanmediainitiative.org/upload/Mobile.pdf, s. 10 [dostęp: 5.06.2012].

⁹⁸ Należy zwrócić uwagę na pewną rozbieżność danych w tabeli 3 i 4. Według danych Internet World Stats za 2009 r. oraz Raportu WAN-IFRA oraz AMI za 2011 r. liczba obywateli Zimbabwe korzystających z internetu była porównywalna (ponad 1 400 000), lecz przy obliczaniu odsetka brano pod uwagę różne dane dotyczące liczby ludności (od ponad dziesięciu lat występuje problem z określeniem liczby osób zamieszkujących Zimbabwe). Internet World Stats korzystało z danych US Census Bureau (dane niższe), natomiast WAN-IFRA oraz AMI z danych Banku Światowego (dane wyższe). Stąd można zaobserwować spadek liczby korzystających z internetu – z 13 proc. w 2009 r. do 11,78 proc. w 2011. W rzeczywistości spadek był minimalny – około 30 000 obywateli – i miał związek z postępującą emigracją polityczną i zarobkową. Faktem jest, że w Zimbabwe największy odsetek obywateli korzysta z internetu w porównaniu z innymi krajami, a od 2000 r. nastąpił znaczący wzrost liczby użytkowników.

⁹⁹ *Media Legislation and Regulations*, www.unesco.org/new/en/communication-and-information/freedom-of-expression/professional-journalistic-standards-and-code-of-ethics/africa/media-legislation-and-regulation/ [dostęp: 8.06.2012].

zasługują takie dokumenty, jak African Charter of Human and People's Rights z 1981 r.¹⁰⁰, Declaration of Principles on Freedom of Expression in Africa z 2002 r.¹⁰¹, Declarations on Promoting Independent and Pluralistic Media z 1991 r.¹⁰² oraz African Charter on Broadcasting z 2001 r.¹⁰³ Jednym z podstawowych zapisów tych dokumentów jest ustanowienie, utrzymanie i promowanie niezależnych, wolnych i pluralistycznych mediów. Jest to niezbędne do pogłębienia i rozwoju demokracji w każdym państwie. Państwowy monopol, jak również wpływy konkretnych środowisk politycznych w tej materii są uznawane za jedno z największych zagrożeń. Ponadto prawne zapisy umożliwiające ściganie autorów krytycznych względem organów państwa opinii bądź komentarzy/wpisów są uznawane za element ograniczający wolność słowa uważaną za najwyższe dobro¹⁰⁴.

Wszelka próba polepszania sytuacji mediów masowych w Zimbabwe musi wiązać się z zakończeniem kryzysu politycznego i gospodarczego¹⁰⁵. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz prywatnych mediów powinny następować równocześnie. Zasadniczej zmianie powinny również ulec niektóre zapisy konstytucyjne, a zwłaszcza prawo

bezpośrednio dotyczące mediów masowych. Prawo do niezależnych mediów oraz prawo dostępu do informacji publicznej winno być zagwarantowane. Nowa polityka medialna powinna skupić się na promowaniu wzrostu jakości usług oraz zachęcaniu do inwestowania w nowe technologie. Wysoce pożądane jest doprowadzenie do większej demokratyzacji, niezależności oraz reprezentacyjności środowisk medialnych i dziennikarskich. Większy nacisk powinien być położony na media społecznościowe, czyli takie, które opowiadałyby o codziennych problemach wspólnot. Jest rzeczą oczywistą, że kwestie polityczne w tak rozbitym społeczeństwie, jak w Zimbabwe, są ważne, lecz nie powinny być jedynymi prezentowanymi. Winien postępować rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Zwycięstwo w wyborach parlamentarnych z 2008 r. oraz objęcie funkcji premiera przez lidera opozycji Morgana Tsvangiraia doprowadziło już do wprowadzenia pewnych zmian w obowiązującym prawie, co skutkowało ponownym otwarciem „Daily News” – jednego z trzech dzienników w Zimbabwe, obok proprezydenckich „The Herald” i „The Chronicle”. Biorąc pod uwagę fakt, że następne wybory prezydenckie zostały zaplanowane na rok

¹⁰⁰ *African Charter of Human and People's Rights*, www.africa-union.org/official_documents/treaties_%20conventions_%20protocols/banjul%20charter.pdf [dostęp: 7.06.2012].

¹⁰¹ *Declaration of Principles on Freedom of Expression in Africa*, www1.umn.edu/humanrts/achpr/expression-freedomdec.html [dostęp: 7.06.2012].

¹⁰² *Declarations on Promoting Independent and Pluralistic Media*, www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/windhoek.htm [dostęp: 7.06.2012].

¹⁰³ *African Charter on Broadcasting*, http://portal.unesco.org/ci/en/files/5628/10343523830african_charter.pdf/african%2Bcharter.pdf [dostęp: 7.06.2012].

¹⁰⁴ W lutym 2012 r. wybuchł w Zimbabwe skandal związany z osobą Vikasa Mvhudzi, który wykorzystując swój telefon komórkowy, na profilu premiera Tsvangirai znajdującym się na portalu Facebook umieścił krytyczny wpis. Inny użytkownik doniósł o tym na policję, która po weryfikacji zgłoszenia, aresztowała Mvhudziego. Przebywał on w areszcie 35 dni i został zwolniony po wpłaceniu kaucji. Mvhudzi został oskarżony o propagowanie lub próbę przejęcia władzy, przy wykorzystaniu niekonstytucyjnych środków. Patrz: *Social Media in Zimbabwe: Not Enough for Democracy*, www.afrofutures.com/magazine/2012/04/social-media-in-zimbabwe-not-enough-for-democracy/ [dostęp: 8.06.2012].

¹⁰⁵ Patrz: L. Uka Uche, *Ideology, Theory and Professionalism in the African Mass Media*, „Africa Media Review” Vol. 5 (1991), nr 1, <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/africa%20media%20review/vol5no1/jamr005001002.pdf> [dostęp: 5.06.2012].

2013, ocenić można, że reformy idą zbyt powolnie. Z drugiej strony są to pierwsze tak znaczące zmiany od 32 lat¹⁰⁶. Nie zmienia to

jednak faktu, iż nadal zdecydowana większość mediów masowych w Zimbabwe zależy do władz.

¹⁰⁶ Należy zauważyć, że kryzys w Zimbabwe był szeroko komentowany i analizowany w ramach relacji Unia Europejska – kraje AKP. Przykładowo, Parlament Europejski 7 kwietnia 2011 r. uchwalił rezolucję w sprawie pogłębiającego się kryzysu w Zimbabwe. Jednakże, 17 lutego 2012 r. Rada Unii Europejskiej zadecydowała o częściowym zniesieniu sankcji nałożonych na Zimbabwe w 2002 r. W ten sposób wyrażono poparcie dla zmian politycznych i społecznych. Patrz: *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 7 kwietnia 2011 r. w sprawie Zimbabwe (2012/C 296 E/22)*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:296E:0140:0143:PL:PDF> [dostęp: 2.11.2012]; *Council Decision 2012/97/CFSP of 17 February 2012 amending Decision 2011/101/CFSP concerning restrictive measures against Zimbabwe*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:047:0050:0063:EN:PDF> [dostęp: 2.11.2012].